GOVOR

branitelja dra Tome Jančikovića za optužene hrvatske seljake radi „Kerestinca"

(Po stenografskim bilješkama)

GOVOR

branitelja dra Tome Jančikovića za optužene hrvatske seljake radi „Kerestinca"

(Po stenografskim bilješkama)

Štamparija »Grafika« (S. Kovačić) Zagreb, Gundulićeva 24

Optužnicom od 22. srpnja 1936. K. k. 2442/1936. tužilo je državno odvjetništvo u Zagrebu slijedećih 29 hrvatskih seljaka:

1.) MIHOLIĆ MAKSA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 57 godina star, ratar, neosuđivan, otac troje djece, do sada u istražnom zatvoru kod Sudbenog stola u Zagrebu.

2.) HORVAT ĐURU, rkt. vjere, iz Rakitja, 28 godina starog, ratar, oženjen, bez djece, te bez imetka, neosuđivan, u istražnom zatvoru.

3.) FABIJAN SLAVKA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 23. godina star, otac četvero djece, ratar, neosuđivan, u istražnom zatvoru.

4.) KLEMENČIĆ JURAJA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 35 godina star, otac četvero djece, ratar, neosuđivan, u istražnom zatvoru.

5.) NAVIJALIĆ STJEPANA, rkt. vjere, iz Rakitja, 33. godina star, ratar, udovac bez imetka i neosuđivan, na slobodi.

6.) ČIŽMEŠIJA ĐURU, rkt. vjere, iz Kerestinca, 30 godina star, ratar, oženjen, neosuđivan na slobodi.

7.) TOMAŠKO MIRKA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 28 godina star, ratar, oženjen, neosuđivan na slobodi.

8.) DAJSINGER JULIJA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 26 godina star, ratar, neoženjen, neosuđivan, na slobodi.

9.) KLEMENČIĆ JAKOBA, iz Kerestinca, 21 godinu star, neoženjen, bez imetka, neosuđivan.

10.) KLEMENČIĆ BOLTU, rkt. vjere, iz Kerestinca, 25 godina star, ratar, oženjen, neosuđivan, na slobodi.

11.) ČUČEK PAVLA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 24 godine star, ratar, neoženjen, bez imetka, neosuđivan, na slobodi.

12.) ČEPURAN-KOS STJEPANA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 40 godina star, ratar, otac petoro djece, bez imetka, neosuđivan, na slobodi.

13.) KOŠARAČ PAVLA, rkt. vjere, iz Rakitja, 43 godina star, ratar, oženjen, otac četvero djece, bez imetka, neosuđivan, na slobodi.

14.) VOJVODIĆ IVANA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 56 godina star, ratar, otac četvero djece, neosuđivan, na slobodi.

15.) ČIŽMEŠIJA GABRU, rkt. vjere, iz Kerestinca, 45 godina star, neosuđivan, ratar, otac troje djece, na slobodi.

16.) DEKANIĆ STANKA, rkt. vjere, iz Kerestinca, ratar neoženjen, neosuđivan, na slobodi.

17.) DEKANIĆ JULIJA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 26 godina star, ratar, neoženjen, suđen radi neoprezne vožnje na tri dana zatvora, na slobodi.

18.) ŠEBREK-TOMAŠKO STJEPANA, rkt. vjere, 35 godina star, ratar, iz Kerestinca, bez imetka, neosuđivan, na slobodi.

19.) MIHOLIĆ LOVRU, rkt. vjere, 15 godina star, ratar, neoženjen, bez imetka, neosuđivan, na slobodi (budući da je malodobnik, zakonski ga zastupa otac Ignac Miholić).

20.) TOMAŠKO-ŠIRANOVIĆ VIKTORA, rkt. vjere, 15 godina star, ratar, neoženjen, bez imetka, neosuđivan, na slobodi (zakonski zastupnik mu je otac Mato Tomaško).

21.) PETREKOVIĆ ANDRIJU, rkt. vjere, 50 godina star, ratar, iz Kerestinca, otac troje djece, bez imetka, suđen, na slobodi.

22.) KLEMENČIĆ JULIJA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 64 godina star, ratar, otac četvero djece, neosuđivan, na slobodi.

23.) DAJSINGER STJEPANa, rkt. vjere, iz Kerestinca, ratar 23 godine, neoženjen, bez imetka, neosuđivan, na slobodi.

24.) ČIŽMEŠIJA MARTINA, rkt. vjere, iz Kerestinca, 47 godina star, ratar, otac troje djece, s malo imetka, neosuđivan, na slobodi.

25.) LENART FABIJANA, rkt. vjere, iz Rakitja, 37 godina star, ratar, otac troje djece, neosuđivan, na slobodi.

26.) MIKUŠA FRANJU, rkt. vjere, iz Rakova Potoka, 57 godina star, ratar, otac četvero djece, neosuđivan, na slobodi.

27.) KLEMENČIĆ MAKSU iz Kerestinca, rkt. vjere, 44 godina star, ratar, otac dvoje djece, s nešto imetka, neosuđivan, na slobodi.

28.) MIHOLIĆ TOMU, rkt. vjere, iz Kerestinca, 26 godina star, ratar, otac dvoje djece, bez imetka, neosuđivan, na slobodi.

29.) Jurinec JURAJA, rkt. vjere, iz Rakitja, 31 godinu star, ratar, otac petero djece, s nešto imetka, neosuđivan na slobodi.

i to prvu četvoricu radi zločina protiv opće sigurnosti ljudi i imovine označenog u § 201. odio II. st. 2. kaznenog zakona, a ostalih 25 radi prestupa protiv javnoga mira i poretka iz §. 154. odio I. kaznenog zakona kažnjivo za prvu četvoricu po §. 201. odio II. st. 2. k. z. uporabom §. 62 k. z. osvrtom na §. 36. k. z. (predviđena smrtna kazna), a za ostale po §. 154. odio I. k. z. uporabom §. 62. k. z. te za Kleemnčića Jakoba gledom na §. 30. k. z. dočim se za Miholić Lovru i Širanović Tomaška Viktora osnovom §. 28. od. VI. kz. predložila mjera upućivanja u zavod za popravljanje

U obrazloženju optužnice navađa se:

»Dana 16. travnja 1936. oko 17 sati umorena su na najokrutniji način vatrenim i tupim oružjem u dvorcu bana Mihalovića u Kerestincu slijedeća lica: Katanec Karlo, kovač iz Sv. Nedelje, Mahmudbegović Ihrabim, bivši činovnik, Blagojević Aleksander, trgovački pomoćnik, Folmost Eduard, trgovački pomoćnik, Čipera Ivan, radnik i Golemović Petar bivši redar, svi iz Zagreba. Istodobno teško je povređen Gogić Velimir, trgovački pomoćnik, također iz Zagreba, dok je lakše povređen po glavi tupim predmetom Mihalović Dragutin, bivši ban i vlasnik dvorca u Kerestincu. Istoga dana poslije izvršenog zločinstva u dvorcu bana Mihalovića gomila ljudi, koja je učestvovala u izvršenju umorstva gore pomenutih lica uputila se je pred kuću Bute Jovana, nastanjenog u Rakitju u namjeri da izvrši ubojstvo navedenog Bute. U borbi pred kućom Bute Jovana poginuo je od nepoznate osobe seljak Francetić Franjo iz Strmca, poslije čega je Buta sa Francetić Katom i Suzanom i Vladimirom Francetić iz kuće pobjegao, ali su ga napadači sustigli i ubili i to njega u obližnjoj šumi, a Francetić Katu i Su-

zanu na oranici Tuđan Danijela i Žugec Mate, dočim je Francetić Vladimiru uspjelo, da se neozleđen spasi«.

Tako optužnica.

Iznešeni ali obranbeni govor postavit će događaj u Kerestincu na pravo mjesto.

Glavna rasprava počela je dne 5. listopada 1936. kod sudbenoga stola u Zagrebu i trajala je do 5. studena 1936. Sudbenom senatu predsjedao je sudbeni vijećnik Ivan Katnić, a članovi senata bili su gg. sudbeni vijećnici Šalovac, Žic, Ročić i Kalinkov.

Optužbu je zastupao zamjenik državnoga odvjetnika Dr. Belčić.

Optužene hrvatske seljake branili su:

Dr. Žiga Scholl, Ivo Stožir, Dr. Ilija Jakovljević, Dr. Tomo Jančiković, Dr. Nikola Franić, Dr. Mirosiav Vranić, Dr. Milan Dečak, Dr. Ivo Protulipac, Dr. Ivo Politeo, Dr. Ivan Andres, Dr. Gjuro Golubić, Dr. Josip Torbar, Dr. Ivan Pernar, Dr. Mile Frković, Dr. Zlatko Prebreg, Dr. Josip Vizner, Dr. Hrvoje Mezulić, Milan Grospić, Dr. Pero Pleša, Dr. Rikard Flögel

Predsjednik Dr. Vladko Maček bio je isto branitelj, ali zapriječen bolešću nije mogao doći na glavnu raspravu.

SLAVNI SUDE!

Nikada jošte, odkada vršim dužnost branitelja nijesam sa takovim mirom i tolikim pouzdanjem u konačnu moralno-pravno riješenje spornog pitanja uzeo riječ da iznesem svoje konačne braniteljske izvode, kao upravo u ovom kaznenom predmetu.

U sredini i u prilikama u kojima živi danas hrvatski narod uopće, a hrvatski seljački narod napose, morao sam odmah događaj u Kerestincu ocijeniti po onoj osnovnoj zasadi: quidquid fit, necessario fit (sve što se zbiva, zbiva se kao nužna posljedica).

To moje ispravno povezivanje uzroka i posljedice, dalo mi je — kako rekoh — već u prvi čas onaj duboki duševni mir, jer stekoh uvjerenje da su ovi optuženi seljaci nevini. Ovaj moj psihološki mir pojačala je onda sama predmetna omašna optužnica. Ona je zaista tehnički lijepo povezana iz vana, ali u svojoj unutrašnjosti pokazuje svu slabost i nemoć, jer je išla povezivati objektivni učin jednog djela sa ličnom krivnjom ovih optuženih. Međutim podloge za takvo povezivanje nije sam slučaj u sebi sadržavao, niti je to povezivanje iz njega proizlazilo. Dakle je optužnica utvrdila moj duševni mir prvoga časa, a sama glavna rasprava je onda donijela sa sobom punu potvrdu opravdanosti moga mirna gledanja na stvar, jer je pružila pun i živi dokaz, da se utuženi događaj u Kerestincu ne može da vezom lične krivnje poveže o ove optužene hrvatske seljake.

Gotovo punih mjesec dana nas drži ta rasprava ovog slučaja vezana o ovu dvoranu. Zahvaljujući velikoj strpljivosti i punoj savjesnosti ovog sudbenog senata, a napose spremi i erudiciji gospodina predsjedatelja, koji je znao čitavo vrijeme mirnom i sigurnom rukom držati kormilo sudskog autoriteta u često razbuktalim valovima strasti suprotnih procesualnih stranaka, sve su važne a

i manje važne okolnosti u ovom slučaju i oko ovoga slučaja, u koliko se odnose na ovih 29 optuženih hrvatskih seljaka, a koji je slučaj s pravom na sebe privukao toliki interes, potpuno rasvijetljene. I upravo taj tako savjesno sakupljeni materijal na ovoj glavnoj raspravi, koji sada u osudi, gospodo suci, morate logičnim zaključivanjem podvrći pozitivnim zakonskim propisima, uzrokuje, da ne samo ja, već i svi branitelji, sa mirom i pouzdanjem čekamo Vaš pravorijek. Čekaju ga isto tako mirno i svi ovi okrivljeni hrvatski seljaci, kao i čitavi hrvatski narod, koji je tako slabo obaviješten radi upravo nemoguće strogo cenzurirane štampe u jednom takozvanom demokratskom režimu.

Gospodo suci! Ja sam si u punoj mjeri svjestan, da govorim pred senatom, koji se sastoji od sudaca stručnjaka kvalificiranih pravnika, koji sude na temelju slobodnog sudačkoga uvjerenja. Slobodno sudačko uvjerenje nije ali jedan nemotivirani čuvstveni zaključak, kao što je to izrijeka porote, već je ono motivirani rezultat logičnog zaključivanja iz svih činjenica, koje su kao premiše tog zaključivanja izbile na glavnoj raspravi, kako to striktno određuje §§ 273 i 274 k. p.

Kako li se može doći do čvrsta logična zaključka, ako se pusti iz vida najosnovaniji element, a to je biće i priroda samog krivičnog djela o kojem se raspravlja?! Ovu nemogućnost predviđa i naš kazneni zakon, koji je pretežnošću svojih propisa prihvatio stanovište Bindinga u njegovom glasovitom djelu: »Norme i njihove prirode«, gdje tvrdi, da se stvarno ne kažnjava čovjek, nego njegovo djelo, da se ne bi više opetovalo. Zato naš novi kazneni zakon metodički razrađujući svoj sociološki sistem postavlja u § 70 kz. propis, da se kod prosuđivanja i presuđenja u svakom kaznenom slučaju imade da uzme u obzir biće i priroda samoga naznačenoga djela, koje se raspravlja.

Dakle, ne samo, da je sa stanovišta logike nužna analiza samoga kaznenog djela, koje je osnov kaznenoga procesa, jer inače ostaje logični zaključak suca bez glavne premise, već je ta analiza nužna i po pozitivnom propisu zakona. I tako svakog praktičnog pravnika u svakom kaznenom procesu i logika i pravo gone, da vodi računa o onoj lijepoj francuskoj zasadi: » **Sve razumjeti, znači**

sve oprostiti«, a koja zasada svojom primjenom onda dovodi sudovanje pod okrilje čovječnosti i ljubavi spram bližnjemu, makar on i pogriješio.

Gospodo suci! Svaki je zločin, u koliko se ne radi o zločinu rođenoga zločinca ili provali strasti posljedica nezdravih ili bolje rekući loših političkih i socijalnih prilika. On je nužna posljedica, gdjegdje lakše, a gdjegdje teže određivih socioloških, psiholoških a i bioloških uzroka, koji se međusobno uvjetuju, povezuju, pojačavaju ili slabe. To je tako i kod delikta pojedinaca kao i kod delikata kolektiva — mase. Osebujnost je pak delikata mase — (jer nitko ne može dvojiti, da se o tome i u konkretnom slučaju radi, kad ga konačno tako i predmetna optužnica kriminalizira), — da netom rečeno postaje upravo opipljiva stvarnost.

Na biti i karakteristici zločina mase moram se stoga duže zadržati.

Zločin mase ima svoju tako osebujnu tehničku i psihološku bit, da se mora u nju detaljno ući, ako se hoće sam zločin shvatiti. Ne može se o njemu ispravno suditi, ako ga se ispravno ne shvati. Treba ga razumjeti, rastvoriti u njegove elemente, jer su sasvim druga kriterija u teoriji i u postojećim zakonskim propisima, po kojima se prosuđuje, zločin mase, a sasvim druga, po kojima se prosuđuje delikt pojedinaca.

Danas to nije više za nijednoga kriminalistu problem, da se zločin mase ne može prosuđivati samo po općim načelima i običnim mjerilima kaznenog zakona. Zločinstvo mase jest u socijalnom životu stara pojava i vjerni pratilac političko nemirnih vremena, to je odraz nacijonalnih i socijalnih gibanja.

U tom nalazimo kod njega dodirnu točku sa političkim zločinom, kod kojega se naziv zločin smije upotrebljavati samo u isključivo juridičko tehničkom i najužem smislu, jer se sa etičkog i moralnog stanovišta ta djela ne smiju nazivati zločinima. Znademo da su takozvani politički zločini često blagoslov za narode i čovječanstvo. Koliko je samo političkih zločina ubrzalo tromi hod povijesti i približilo događaje, koji bi se inače dogodili tek u dalekoj budućnosti!

Ali da se za sada zadržim strogo na problemu zločina mase. Tu moramo rasčistiti slijedeće elemente, koje dijelimo u dvije glavne grupe:

a) Što razumijemo pod masom i kakova je bit mase?

b) Kazneno-pravna ocijena zločina mase, kako u pitanju uračunljivosti, tako i u pitanju odgovornosti.

Za bolje razumijevanje naglasujem, da rabim termin uračunljivosti za oznaku duševnog stanja dionika mase, po kojem on može spoznati normu i po njoj raditi, a termin odgovornost za normativno ustanovljeno krivično pravno podčinjenje kaznenoj sankciji.

Zadržimo se najprije na pitanju: Što razumijemo pod masom i koja je njezina bit?

Ovo je pitanje vanredno delikatno, jer se mora upravo sa pravne strane paziti, da govoreći o sociološkom obliku mase, potegne snažna crta od one socijalne formacije višebroja ljudi o kojem u pravu govorimo kao o četi i komplotu.

Kod sviju istraživača mase, dakle onih koji su se znanstveno bavili riješenjem netom po meni postavljenih pitanja, nalazimo ove zajedničke pretpostave ocjenjivanja višebroja ljudi kao mase.

Da se masa pojmovno nužno mora da sastoji od više ljudi, koji se slučajno okupiše na istom mjestu i u isto vrijeme alarmirani nekim zbivšim se ili prijetećim događajima, koji je doduše izvan lične sfere tih ljudi, ali koji tu sferu ipak bitno zahvaća i povređuje; te koji događaj uslijed intenziteta zbivše se odnosno prijeteće povrede kod svakog pojedinca, koji se nalazi u toj masi apsorbira svaku njegovu ličnu predodžbu i mogućnost na ovoj stvoriti volju, te koji događaj moću upravo paralizirajuće hipnoze stvara psihološki jedinstven nagon, koji se povezuje samo o odnosni događaj, radi kojega je dotična masa nastala, a na koji ima da reagira odnosno da mu prevenira.

Vidimo dakle, da je jedan od elemenata mase vanjski objektivni moment fizičke množine pojedinaca, a drugi nutarnji, subjektivni — psihički elemenat.

Zadržimo se najprije na vanjskom objektivnom momentu.

Što se tiče broja množine, mora se odbaciti pokušaj nekih teoretičara, a i pozitivnih zakona, koji su htjeli

odrediti koliko je najmanje ljudi potrebno, da se može govoriti o masi. Činjenica je da već kod vrlo malog broja ljudi možemo opaziti karakteristike postupka i dinamike mase. Sighele, koji je na polju proučavanja psihologije masa i zločina mase dao najdragocjenija otkrića i koji je napisao upravo epohalna djela, kao što je »Zločinačka gomila« i »Psihologija uzbune i zločina gomile«, dozvoljava karakteristiku masovnih pojava i kod dvoje ljudi. A staro je pravilo: »ultra octo dicetur multitudo inunmerosa quae nihil habet honestum«.

Neki zakonici, tako na primjer, bavarski i virtenberški kazneni zakonici određivali su broj sakupljenih ljudi, koji je potreban, da se može govoriti o zločinu, pa su ustanovili, da samo kad se radi o množini od preko 10 lica a starijih od 16 godina, da predleži zločin mase. Ali kako rekoh stanovište vladajuće teorije jest, da je broj irelevantan, a to isto tvrde Liszt i Frank. Pogotovo nije nužno, da se o tome govori za ovaj slučaj, kad je po tvrdnji svih svjedoka, uzmimo samo u obzir one najkarakterističnije svjedoke optužbe, bilo prisutno više od 3.000 ljudi. Tako govori svjedok Duduković o masi od 5.000—6.000, Gogić 3.000—4.000 a Mihalović isto od 3.000 ljudi najmanje.

Međutim u predležećem slučaju kako sam ustanovio ovo sve natezanje o množini ljudi u masi otpada, jer je nedvojbeno, da taj tjelesni supstrat kao objektivni elemenat mase u punoj mjeri predleži.

Pitanje subjektivnog, psihološko-unutarnjeg elementa mase, neće se moći ovako jednostavno i lako riješiti, ali kad smo na čistu sa objektivnim elementom, uđimo u psihičku bit mase!

Kod toga nas mora voditi spoznaja, da se narav ljudi u masi stubokom mijenja. Masa djeluje kao kakova prirodna elementarna snaga. Kao što brzo i nenadano nastaje, tako iznenada prestaje, kako je to kod svih afektuoznih radnja tipično, a zločin mase je isključivo afektuozni zločin.

Kakove su to pojave, koje prouzrokuju osnovnu promjenu naravi čovjeka, kad se nađe u masi?

Tvrdi jedna grupa teoretičara, da se ljudi u takom slučaju povezuju instinktivno i nagonski, dakle nesvjesno na temelju stanovitih čovjeku svojstvenih osobnosti. To

je posebni socijalni osjećaj takozvani appetitus societatis. Drugi opet vele, da se to zbiva na temelju osjećaja međusobne zajedničke simpatije. Čitavi pak niz teoretičara svađaju psihičko stanje mase na osjećaj oponašanja (instickt od imitation, imitation mutuelle). U tom ali osjećaju ne možemo naći tumačenje za promjenu psihe pojedinaca u masi, pa se s pravom prigovara, da je osjećaj oponašanja od isto toliko važnosti i jakosti u djelovanju na pojedinca kao i u masi. Zato ću odmah istaći, da je najispravnije smatrati, da je psihička promjena kod pojedinaca djelo međusobne sugestije.

Gospodo suci, mi znamo, što je sugestija. Potpuno zavladavanje čovjeka jednom predodžbom jednom imaginacijom i jednim afektom pod čijom prisilom on osjeća, misli i radi. Kod masovne sugestije izoliranog i autonomnog psihičkog individualnog života nema. Ta međusobna sugestija jedne gomile ljudi jest masovna sugestija, koja često uzraste do masovnih halucinacija ili iluzija. Masovna je sugestija u povijesti pojedinih naroda znala igrati odsudnu ulogu. Ima čitava nauka o duševnim epidemijama, koje su posljedice masovne sugestije.

Uzmimo samo primjer prve križarske vojne, gdje je Petar Amienski znao sa parolom: »Bog hoće« stvoriti u masi sugestiju, koja ih je prinudila, da ostave i dom i rod te odu u daleki nepoznati Istok braniti Kristov grob. Ne samo da muke i patnje toga rata nijesu bile kadre da tu sugestiju rastjeraju, već su one još više produbljivale tu sugestiju, koja se poslije vuče kroz svih 11 križarskih vojna.

Sa osobitom se međutim intenzivnošću ta sugestija pojavljuje i manifestira u zločinima mase. Kakove je sve zločine počinjavala masa početkom svjetskoga rata pod sugestijom postojanja neprijateljskih uhoda. Po ulicama najciviliziranijih velikih gradova zapadne Europe ubijani su nedužni ljudi na povik: »Evo uhode«.

Sugestija kao niži stepen hiponoze djeluje na psihu stanovite osobe tako da ona stoji pod psihičkim pritiskom u pravcu stanovitog djelovanja, kojemu se ne može oteti. Moć je hipnoze neograničena. Zaičev u knjizi: »Kaznenopravna odgovornost kod masovnog zločina« isporeduje stanje pripadnika mase sa duševnim raspoloženjem lica, koje stoji pod uplivom hipnotičkog sna.

Dakle vidimo da bit i karakteristiku mase, osim objektivnog elementa, nalazimo u ogromnoj promjeni koju proživljuje psiha pojedinaca uslijed prisutnosti u masi.

Dozvolite, gospodo suci, da Vam iznesem nekoliko citata najboljih stručnih pisaca.

Sighele: »Imade u ljudskim kolektivima nedokučivih misterijoznih reakcija. Nitko ne dvoji, da čovjek pojedinac drugačije misli, i radi, nego li u masi. Mora se prestati biti čovjek, da se postane dio mase«.

Tillich: Čovjek u masi postaje atom, odbacuje svoju kvalitetu i svoju posebnost.

Le Bon: »Čovjek onda više nije ništa drugo, već jedna stanica, koja u zajednici sa drugima čini posebnom nadljudsko biće sa mnogoglavim tjelesnim supstratom — gomilu masu — upravo tako, kao što stanice organizma u svojoj povezanošću čine drugo biće sa drugim osebujnostima, nego li svaka stanica posebno«.

Pugliese: »Pojedinac ne radi kao pojedinac, i ruke kojima udara nisu ruke njegove, već oružje novog zajedničkog bića«.

Konrad: »Nije to zbroj broja pojedinaca, već nešto sasvim novoga i tranzitorna, ali od određenoga karaktera i određenih sposobnosti«.

Ako ćemo dakle fiksirati bit promjene, koja se dešava kod pojedinih dionika mase, onda ćemo ustanoviti, da psihički život pojedinaca gubi svoju samostalnost, da on postaje neke vrsti izvršujućega organa, na sličan način kao što su organi čovjeka oružje centralnog nervnog sistema«.

I konačno jedan naš hrvatski pisac, vukovarski odvjetnik, kod nas malo poznat, ali koji si je na polju istraživanja psihologije kolektiva stekao svjetski glas, naime **Dr. Krašković** veli: »Mase imaju svoj duh i pojedinac podvrgava se tom duhu.«

Dakle delikt mase jest kolektivni delikt odnosno jedinstveni delikt točno određena kolektiviteta, koji po svojoj prirodi apsorbira sve radnje pojedinaca. To proizlazi i iz riječi zakona. §. 154 kz. gdje se veli . . . kakve gomile ljudi . . . i zajedničkim silama učine nasilje.

U ovomo pogledu ne bih imao više ništa reći. S time ali u vezi htio bih se zadržati odmah na jednom drugom pitanju.

Ima li upliva objektivni element mase na njegov element psihički, odnosno jednostavnije, da li veći ili manji broj od kojih se masa sastoji upliviše na bit mase? Jest jakost masovne sugestije ovisi o broju ljudi u masi, te je njezino djelovane tim jače, što je množina veća.

Intezitet osjećaja raste u istom odnosu kao što broj ljudi mase (Sighele). Taj intenzitet osjećaja ali raste i pripadnošću svih članova mase istoj socijalnoj i nacijonalnoj grupaciji, što je pogotovo razumljivo, ako se radi o osjećaju, koji je već onako toj zajednici kolektivu svojstven. Ova ustanovljenja od naročite su važnosti i za naš slučaj. Jer s jedne strane dokazano, je da se radi o masi sa upravo ogromnim brojem učesnika, a s druge strane o potpuno jednoličnoj i istoj socijalnoj grupi — **o hrvatskom seljačkom narodu.**

U svom razvoju pojedini narodi, — koliko li ima zato dokaza u povjesti — žive kao cjelina u okviru jedne ideje ili predožbe, koja djeluje kod svakoga utiska i koja uvijek upliviše kolektivna očitovanja volje i djelovanja. Takova ideja može biti borba protiv ugnjetavanju po drugom narodu, ideja borbe za slobodu, ideja samoobrane. Ona ideja, koja zavlada kolektivnim životom naroda, ostavit će dakle tragove na svakom njegovom kolektivnom djelovanju. Ostavit će ga dakle i na zločinu mase, pa se bez poznavanja i uvažavanja te ideje, koja će u masovnoj sugestiji ostaviti duboke svoje tragove, a može biti isključivi uzrok te masovne sugestije neće moći pravilno niti da sudi o deliktu mase. Držim, da je pitanje bit mase time određeno i da ćemo u pokušaju definiranje mase moći reći da je svaka masa, naročito i ona kriminalistička, stanovita prigodna množina ljudi kod koje uslijed međusobne sugestije nastala kod svakog pojedinca promjena normalnog duševnog života.

Za ispravnost shvaćanja biti mase moramo si još postaviti jedno pitanje: da li je za stvaranje mase potrebiti vođa? Opet važno za naš slučaj.

Ne gospodo suci, nije potrebit.

Nije važan vođa pojedinac, već ideja.

Evo vidite, što veli Kraus: »Masse und Strafrecht«. Masa ne treba vođu, jer baš one opasne mase, političke mase često iste nemaju, već su vođene zajedničkom visokom napetošću sviju sudionika. Tako je i svaki, pojedini

dionik mase podjedno svom susjedu vođa. Masa se neda, a to možemo isto ubrojiti u njihovu karakteristiku, autoritativno voditi, ona je akefalna.

Zato kao suprotnost masi postavljamo organizirani narod.

Neka mi bude dozvoljeno spomenuti, da je zadnji internacionalni kriminalno-antropološki kongres u Bruselju raspravljao baš o temi afekalne mase sa gore istaknutim rezultatom.

Ovo je isto trebalo istaći, jer je optužnica prvoj četvorici htjela podijeliti neku ulogu vođa (strana 90 optužnice), pak se radi toga njihove radnje i posebno kvalificiraju.

Vođe kako rekoh u masi nema.

Prelazimo na drugo pitanje problema zločina mase, a to je pitanje uračunljivosti i odgovornosti.

U središtu ispitivanja zločina mase stoji pitanje uračunljivosti pojedinaca pripadnika mase. Pitanje pak uračunljivosti jest bitna pretpostava za primjenu kaznenih normi i sankcija. To pitanje već je djelomično odgovoreno sa svim onim, što sam rekao o samoj biti mase.

U tom odnosu postoje tri mogućnosti.

a.) uračunljivost ostaje netaknuta.
b.) uračunljivost prestaje
c.) uračunljivost se smanjuje.

Od stanovišta potpune uračunljivosti do potpunog prestanka uračunljivosti idu mijenja teoretičara.

Ako ali uvažimo biće mase, ako ispravno ocijenjujemo značaj promjene psihe svakog dionika mase, ako uvažimo jakost masovne sugestije sa stanjem sličnim hipnozi, onda moramo i mi pristati bezuvjetno i odlučno uz sve one teoretičare, koji za svaki slučaj zločina mase aprioristički postavljaju princip, da **kod zločina mase valja u svakom slučaju računati sa umanjenom uračunljivosti.** O stepenu masovne sugestije ovisi pitanje ocjene umanjene uračunljivosti dionika mase. Činjenica jest, da taj stepen masovne sugestije može biti tako jak, da potpuno isključi uračunljivost. Uzmimo samo takovo djelovanje masovne sugestije, koja dovodi do delirične ekstaze. Valja dakle vazda od slučaja do slučaja, ispitujući jakost masovne sugestije, ispitati stepen automatski

nastupajuće umanjenosti uračunljivosti pojedinog dionika mase.

Obzirom na propise našega pozitivnog zakona, ne držim potrebnim posvetiti suviše vreemna a i muke pitanju odgovornosti.

Naš naime pozitivni zakon stoji na stanovištu odgovornosti dionika mase u slučaju zločina mase, a da se kod toga dakako imaju svakom slučaju raspraviti i pitanje uračunljivosti pojedinaca.

Međutim veliki niz teoretičara stoji na stanovištu, da nema odgovornosti pojedinaca za zločine mase. To su oni teoretičari, koji konstituiraju posebno superindividuelno lice. Vladajuća pako teorija stoji na stanovištu odgovornosti ističući kod toga principijelno smanjenu uračunljivost.

Imadem i moram kod ovoga izlaganja istaći jednu osjetljivu juridičku distinkciju, da se ne bi možda u tom odnosu griješilo.

Zakon i teorija principijelno stoji na stanovištu smanjene uračunljivosti kod sudionika zločina mase, a ne možda da dionicima mase dozvoljava tu činjenicu kao olakšavajuću okolnost, ili da je uvažava kod ocjene motiva.

Kako međutim ocjenjuje naš kazneni zakon zločinstvo mase? Kako i da li on naročito uvažuje posebno pitanje uračunljivosti i odgovornosti.

Glede samo odgovornosti to sam već stanje ranije iznio, pak sam se zato i ograničio za vrlo kratko teoretsko raspravljanje. Iznio sam. da u pogledu odgovornosti zakon kod zločina mase odgovara pozitivno, a čini to već time kvalificirajući posebno delikte mase. Naš zakon otvara mogućnost za neodgovornost zločina mase u ustanovi §. 25. k. z. uvađajući institut kazneno-pravne nužde.

Drugo je pitanje uračunljivosti.

Pitanje uračunljivosti raspravlja zakon u ustanovi §. *22.* kaznenog zakona

Zakon kaže: »Neće biti odgovoran, ko u vrijeme učinjenja dela nije mogao shvatiti prirodu i značaj svog dela ili prema tome shvatanju raditi uslijed duševnog rastrojenja ili pomućenja svijesti ili umne nerazvijeonsti ili slaboumnosti.

Ako je jedno od pomenutih stanja bilo takvo, da su uslijed toga kod učinioca u vreme **učinjena djela shvatanja** prirode i značaja djela iil **mogućnost prema** tome bili bitno smanjeni, sud može ublažiti kaznu po slobodnoj ocjeni«.

Dakle vidimo da zakon osim potpune neuračunljivosti pozna, u naše kazneno zakonodavstvo uvedeni novi pojam, smanjene uračunljivosti. Primjenimo sada ono, što sam ja prije izlagao i radi čega sam na ovu zakonsku ustanovu došao. Primjenimo principijelno teoretsko stanovište, da je kod zločina mase uračunljivost u svakom slučaju smanjena, da ali prema stanju masovne sugestije uračunljivosti može i uopće nestati, onda ćemo nedvojbeno ustanoviti, da i naš pozitivni zakon u ustanovi §. *22.* kz. sudu kod zločina mase otvara vrata za odrešujuću osudu. I što je okrutniji zločin masu bio, to prije — i ako se čini to apsurdno dolazi do primjene ustanova §. *22.* o neuračunljivosti, jer kako veli Nagler: »Oni rade iz unutrašnjeg osvjedočenja i drže da kod toga izvršuju svoju dužnost«.

Najnedužniji ljudi, najnježniji muževi i ocevi obitelji, ljudi koji nikada nijesu i neće nikome učiniti ništa na žao, postaju pod uplivom masovne sugestije divlje zvijeri.

Kako sam tako upozorio na zakonske ustanove našeg kaznenog zakona, dozvolite jednu kratku analizu zločina mase u ovom našem slučaju.

Mislim, da se ne moram truditi, da ovome slavnom sudu dokazujem, da se ovdje radi doista o deliktu mase, jer je to valjda jedina činjenica u čemu se slaže obrana sa ocjenom objektivnog učina djela **po državnom tužioštvu. Neću** da spominjem, da i najmanje **inteligentni** svjedoci **ovoga** procesa imaju na ustima za ljude u Kerestincu riječ »masa«, i da gotovo nema stranice optužnice, koja tu riječ ne spominje.

A sada, gospodo suci, što je bio uzrok, da su se ljudi sakupili, spojili u jedno tijelo sa jednom misli i jednim osjećajem, sakupili u jednu šaku koja tako neumoljivo udarila na feudalni dvorac u Kerestincu?

»Naš predsjednik je u opasnosti!« »Idu četnici!« »Evo ih u Kerestincu, idu na Kupinec, ubit će nam vođu«. »Ubit će nam Mačka!« »A zašto nebi?« »Ubili su nam pokojnoga predsjednika Stjepana Radića u Beogradu usred parlamenta, zašto nebi Mačka u Kupincu«?

Ta je vijest poput munje sjevnula je kroz mirna sela samoborskog kotara. Prošla kroz hrvatski seljački narod već i ovako strahovito uzbuđen radi umorstva pokojnoga hrvatskoga narodnoga zastupnika 70 godišnjeg seljaka Karla Brkljačića kojega je ubio četnik Pejnović.

Što znači Dr. Maček za Hrvatski narod? On, koji je za strašnih šest godina takozvanog šestojanuarskog režima spasio čast i ljudsko dostojanstvo hrvatskoga naroda! On, koji je osijedio među bajunetima, koji su za njega mogle značiti smrt, ali i put slobodi hrvatskoga naroda! On, nosioc suvereniteta hrvatskog naroda!

Jest, gospodo suci, na ovu vijest diglo se staro i mlado i uhvatilo što im je pod ruku dospjelo: kolac, sjevile a i pušku, tko ju je imao. Jer četnici su naoružani, imaju vojničke puške, revolvere i bombe. Ta znadu to oni, vidjeli su oni Jovana Butu, koji bez vojničke karabinke nije od kuće otišao. Da mi je samo znati odakle je Buta tu vojničku pušku i karabinku imao i zašto? Zašto mu je ona ostavljena i nakon toga takozvanoga raspusta četničkog. Iz te vojničke puške ubija seljaka Francetića. Jest, da se baš radi o vojničkoj puški, to je posvjedočila svjedokinja Smilja Pešut, Srpkinja, koja ali nije volila Butu, četnika Srbina: jer je živio od svoje kancelarije, a nikakovim se poštenim seljačkim poslom nije htio baviti.

Nije našim seljacima nepoznato, da je četničko udruženje pododbor Samobor samo formalno raspušteno,

a da je faktično i dalje nakon raspisa djelovalo i imalo svu potporu vlasti. Treba li boljeg dokaza za to nego li, što su nakon izbora pristupili u ovo udruženje i izdana im legitimacija četničkog udruženja:

1.) Obradović A. Stevan, žand. podnarednik na žand. stanici Samobor pristupio 17. VII. 1935. leg. br. 60.

2.) Ibrahimović Ibrahim, žand. kaplar žand. stanice Samobor pristupio 17. VII. 1935. leg. br. 61.

3.) Sučić Ivan žand. podnarednik žand. stanice Samobor, pristupio 17. VII. 1935. leg. br. 62.

4.) Cvijanović Luka žand. podnarednik stanice Rakov potok, pristupio 2. VIII. 1935. leg. br. 63.

5.) Hadžić Alija žand. kaplar stanice Rakov potok, pristupio 6. VIII. 1935. leg. br. 64.

6.) Marinković Radislav, žand. stanice Samobor, pristupio 14. VIII. 1935. leg. br. 65.

(Predsjedatelj prekida i ne dozvoljava daljnje nabrajanje).

Tako se je digao taj seljački narod, izrabljen, ganjan, tučen, uvrijeđen i ponižen, ali sa buntovničkim tradicijama svoga seljačkog vođe Matije Gubca, plamenom krvi Gregorića i Pasanca, da brani život onoga u kojega još jedino ima povjerenje, u čije ruke je predao svoju budućnost — jedinu svoju nadu.

To je bila jedna elementarna snaga živoga naroda narasla do orkanske bujice.

Događaj se je u Kerestincu zbio onoga dana, kada je bila održana svečana komemoracija za pokojnog narodnog zastupnika Karlu Brkljačića, dakle neposredno nakon zločinačkog četničkog atentata četnika Pejnovića. Zločin u Trnovcu zavio je čitavi hrvatski narod u crno, jer je ubijen jedan od najstarijih i najboljih seljaka zastupnika hrvatske seljačke stranke. Uzbuđenje je bilo ogromno i općenito.

Još je jedan težak slučaj potencirao ovo ogorčenje, a to je mučenička smrt Stipe Javora, koja je u hrvatskom narodu oživjela gorke uspomene na sve strahote diktature 6 januara, koje su preživjele na hiljade zatvorenika u policijskim zatvorima i žandarskim kasarnama, uslijed kojih su toliki već umrli, a oni koji su preživjeli, eto još umiru. Trebalo je biti na pokopu S. Javora i vidjeti ogromnu masu od sigurno ne manje nego 200.000 ljudi, da se

osjeti kako je zrak pun elektriciteta, a narod pun očekivanja, spreman da udari, ako bi ga se dalje i najmanje izazivalo. Dakako, da se nije ovakovo stanje i uzbuđenje moglo stvoriti u jednom vremensku kratkom razdoblju pa ni događajima kao što su smrt Brkljačića i Javora već da je za to trebalo duže vremena. A tako na žalost i jest! Nebrojeni su slučajevi radi kojih se u hrvatskom narodu to raspoloženje stvorilo. Umorstvo Stjepana Radića, genijalnoga vođe hrvatskih seljaka, Pavla Radića, Basaričeka, Josipa Predavca, dakle gotovo čitavog vodstva hrvatske seljačke stranke, profesora Šuflaja, mučenička smrt tolikih drugih bezimenih Hrvata, sve same brojne žrtve 6 januarskoga režima, po policijskim i žandarskim glavnjačama.

Napadaj na hrvatskoga književnika Dr. Milu Budaka u Ilici usred bijeloga dana, koji je samo da si spasi goli život morao bježati u inozemstvo.

Krvoproliće u masi, Sibinj, Braslovlje, Omiš i tolikim drugim slučajevima, užasne smrtne osude hrvatskih revolucijonarnih nacijonalista Hranilovića, Soldina, Rosića, Oreba, Begovića, Zrinjskog, Gredičeka. Prebijena rebra za pjevanje jedne jedine hrvatske pjesme, godine robovanja za najnedužniji letak. Da, kako je ispravno rekao madžarski seljački vođa Juraj Doža u Čegledu »Lakše bi bilo izbrojiti u proljeću travke, ljeti žitno klasje, a jeseni plodove, a zimi pahuljice snijega i zvijezde na vedrom nebu ili zrna pjeska u pješčarama, nego izgovoriti i pobrojati njihova zlodjela«. Tako se stvorilo u ono raspoloženje, koje je imalo i moralo imati za posljedicu događaje kao, što je onaj u Kerestincu.

Na drugu stranu, gospodine državni tužioče, trebali ste upraviti Vaš apel: »Ne ubij«. —

Ex oriente mors!

Tu gospodo mjeriti i ustanovljavati intenzitet međusobnog psihičkog djelovanja i jakost masovne sugestije nekim malim mjerilima, znači ispoređivati kap sa morem. A zar se tu može govoriti o uračunljivosti tog seljačkog naroda, odnosno zar se može djela u tako eksaltiranom stanju supsumirati pod ustanovu § 16. kz.

Ali da umirim savjest. Evo što nam je glavna rasprava iznijela.

Gogić je iskazao da je bilo između 3.000—5.000 ljudi strahovito uzbuđenih. Od njega su tražili da im izda tajne. Pitali su ga, gdje su puške, bombe i mitraljezi. Mihalović Antun bivši ban, vlasnik feudalnog dvorca u Kerestincu, predsjednik J. R. Z., živi je dokaz, da su ljudi htjeli obračunati samo sa četnicima. Nije bilo procesualno potrebno, ali ja sam ipak iz psiholoških razloga pitao toga svjedoka, da li bi bilo zaprijeke, da seljaci njega ubiju. On je rekao da nije, kao što je i razumljivo. Sigurno je seljački narod imao razloga s njime obračunati. Uzmite socijalnu opreku, on feudalac, veleposjednik živi u gradu, doslovce sagrađenom na muki i znoju kmetskom, predsjednik JRZ jedne ne baš privlačive ili omiljele političke organizacije u hrvatskom narodu, i njemu se ništa ne događa. Da, dobio je malo po glavi sa svojim vlastitim revolverom, to je sasvim nevažno i on sam priznaje, da nije mislio učiniti tu glupost i uzeti revolver. Ali još nešto drugo, njegova imovina nije dotaknuta. Srebrnina je netaknuta, uzeli su mu oružje, da to je istina, ali ta glad za oružjem jest danas kod čitavog hrvatskoga naroda notorna, a i — opravdana sa stanovišta samoobrane. Koja bi se masa toliko uzbuđena na ovoj kugli zemaljskoj ovako vladala, kao što ovaj hrvatski seljački narod!?

Mihalović isto svjedoči o strahovito uzrujanoj gomili. Svjedoči da se ljudi nisu ufali u dvorac, jer su četnici oboružani, puškama, bombama i mašinskim puškama. Njega postavljaju naprijed kad idu u dvorac, da četnici ne bi pucali. Posvjedočio je da su ljudi govorili da se priprema napad na Dr. Mačeka, sa puškama i mitraljezima.

Svjedok Duduković govorio je o 5.000—6.000 ljudi. Kaže, da kad je vidio tu ogromnu masu ljudi strahovito uzrujanih, jako se uplašio. Kad je čuo da su došli četnici htio je uzeti pušku.

Svjedok Man svjedoči isto. Masa je bila strahovito uzbuđena, jer su čuli ljudi, da četnici idu na Kupinec, da ubiju Mačka.

Svjedok Polić, sreski pristav. Svi su ljudi bili strahovito uzbuđeni. Vikali su: »Ne trebamo žandarmerije, ona štiti četnike«. Od bana su tražili mašinske puške i bombe.

Handžek Katica, sobarica. Pitali su je gdje su četnici, gdje je oružje, a ona je odgovorila: »Tamo su četnici«.

Svjedok Leskovac, iskazao je da su mu ljudi rekli, da se to njega i njihovih ljudi ništa ne tiče i neka se mirno dalje zabavljaju. Radi se o četnicima koji imaju bombe i puške. Opisujući dalje veli doslovce:

»Gledali smo razjarenu masu«.

Svjedok Stilinović iznio je nekoliko vrlo tipičnih slučajeva, za karakteristiku kolektivne nervoze koja je u pogledu četnika u ono vrijeme vladala već dulje vremena. Ispričao je da veliko selo Strmac od oko 1.000 ljudi, muško i žensko, par dana čitavo bilo na nogama, jer je čulo da 40 četnika idu na Mačka u Kupinec i da truju bunare.

Svjedok Gabriša je izkazao, da je čuo da su četnici u Kerestincu, koji idu da ubiju Mačka. Ljudi su bili uzrujani.

Fresl Levin isto tako.

Konačno narodni zastupnik Ljudevit Tomašić, koji je profesor i koji ima profesorski ispit, a ne kako mu se je neuspjelo htio narugati zastupnik privatnih učesnika, nazivajući ga učiteljem, što je bizantinskom malicijoznošću prihvatila odmah beogradska »Politika«, ali koji se ne bi stidio niti da bude pošteni učitelj veli: »da je došao sam Maček ili pokojni predsjednik Radić ne bi mogao masu zadržati«. Sasvim je u tom raspoloženju irelevantno, da li koji od poginulih doista i nije bio četnik.

Da li je pohod omladinaca JRZ čija se »omladinska dob kretala od 30 do 40 godina«, bila doista namijenjena Kupincu i atentatu na predsjednika Dr. Mačeka? To u tome procesu nije izašlo na javu, ali izašle su na javu neke druge karakterističke činjenice, koje s pravom da ju zaključivati, da je to umorstvo bila svrha pobuda tih omladinaca.

Dva naime svjedoka, oba inozemci, Švicarac Bergner Alfred i Mađar Kočiš Ignac izkazali su, da su čuli, kako su prolazeći četnici — omladinci vikali: »Živio Jeftić« a drugi »Živio Jeftić i dolje Maček«. Gogić je međutim prisegao, da su išli mirno. Nije to ostalo samo kod tih povika. Ja sam stavio pod dokaz, i vrlo mi je žao, da je sud to odbio, preslušanje svjedoka Mesić Magde, Mesić Anke i Lenart Vinka, da su četnici prolazeći kroz Rakitje vikali: »Živio Jeftić, dolje Maček. Jebo pas mater Mačkovcima. Krepal je Radić krepat će i neko drugi«! Jasno, da je u onoj atmosferi to vikanje bio strahoviti izazov. Kako su ti ljudi išli? Dvojica po dvojica na 10 metara razmaka, Gogić kaže da za to, da ne upadnu u oči. Zašto? Nije isključeno upravo radi stanovitog plana. Pritom protiv Čipere imade podnesena kaznena prijava kod ovoga suda radi prijetnje ubijstva Dr. Mačeku. On se je javno na Pantovčaku u Zagrebu prijetio: »Ako nitko ne ubije predsjednika Dr. Mačka, ja ću ga ubiti«. Sud, a niti policija ga nije mogla pronači, dok ga nisu pronašli i sudili mu hrvatski seljaci u Kerestincu. Katanec je pako dolazo ćak do stana Dra Mačeka, kako je to na ovoj raspravi preslušanjem van svake sumnje objektivnog svjedoka narodnog zastupnik Luje Tomašića dokazano.

Mihalović je izkazao, da nikada kod njega nije bilo intervencije u Kerestincu u partijskim stvarima. Ali je izkazao, a posvjedočila je to njegova sobarica Handžek Katica, da je u mjesecu siječnju bio sastanak četnika, da je k njemu češće dolazio Buta. U zagrebačkoj reviji Evolucija, koja se štampa na nekoliko hiljada primjeraka, pisano je i potpisano a od nikoga ne demantirano ovo:

»Podpuno se danas sigurno znade slijedeće: U petak u noći (17 travnja) trebalo je krenuti 10—12 četnika i njima sličnih podpuno oboružanih, svaki sa četiri bombe iz Kerestinca teretnim automobilom do Gornje Zdenčine, gdje bi sašli dolje sa automobila i pješice se uputili prema Kupincu. U isto vrijeme je druga grupa od 10—12 ljudi trebala krenuti iz Pisarovine, Lasinja i Bovića. Treća je grupa trebala krenuti iz Jaske preko šume da dođe iza leđa kuće. Sastanak je bio urečen u pola tri sata u noći od petka na subotu u blizini kuće dra Mačka. Glavni od svih ljudi provezli su se već prije nekoliko dana u automobilu i motorkotačima, da razvide teren i okolicu kuće. Gore spomenuti noćni sat bio je određen, jer su računali, da svi duboko spavaju (pa i naše straže!) i da straža nije veća od deset ljudi. Napadaj je trebao izveden biti od ove tri grupe (30—40) ljudi i to ponajprije bombama, da straže ušutkaju, a onda se namjeravalo ubiti Vođu Hrvata Dra Vladka Mačeka«.

Moje je duboko osvjedočenje, da taj posjet nije bio uopće nedužne prirode, a najmanje tako nedužne, kako to preživjeli Gogić hoće da prikaže. Svih nas je duboko uvjerenje, da su okolišni seljaci s pravom bili zabrinuti za život svoga vođe.

Događaji u Kerestincu osujetili su velim ovaj zločinački plan družbe, koja već 18 godina organizira i počinja neodgovorno zločine i koja uz pljačku od toga živi.

Hrvatski narod im poručuje, da će znati osujetiti svaki njihov zločinački pokušaj i da će im u buduće odgovoriti na isti način.

Sva ta čeljad sa zločinačkim mentalitetom, još uvijek je opasna, kako dokazuju gornji događaji, biti će sve dotle, dok ih hrvatski narod ne strpa u tamnice i na vješala.

Gospodo suci, nitko se na te javno ustvrđene činjenice nije obazreo. To je vidite sadržaj onoga priznanja, pokojnoga četnika Golemovića, o čemu je svjedočio narodni zastupnik Tomašić.

Kako je, gospodo, ova rasprava najminucijosnija raspravila i ustanovila svaku najmanju sitnicu u odnosu ovih optuženih 29 hrvatskih seljaka, nije ona dignula zastor oko zagonetke — čemu ona posjeta pobijenih četnika u Kerestincu?

Nadaje se sada procesualno važno pitanje: Kako je, gospodo suci, javna optužba u ovom slučaju kvalificirala objektivni učin inkriminirane situacije?

Htio bi u tom odnosu da govorim samo vrlo kratko, jer će o tome govoriti druge kolege.

Kvalifikacija kako je dana u optužnici ne stoji. Državni odvjetnik naime tuži radi zločina iz §. 201 odj. II. stav 2. kz. prvu četvorcu optuženih, a ostale radi prestupa iz §. 154. kz.

Uzmimo u razmatranje najprije kvalifikaciju po §. 201 kz.! Ta i takva pravna ocjena držav. odvjetnika ne samo ne može da stoji, nego je ona direktno contra legem i kad bi ju sud prihvatio u svojoj presudi povredio bi materijalni zakon i počinio ništinu iz §. 337, toč. 2 kp.

Zašto postavljam ovako decidirano ovu svoju obranbenu tezu? Zato, jer mi se čini, da je pri ovakovom pravnom ocjenjivanju inkriminirane situacije državni odvjetnik zaboravio na onu osnovnu pravnu zasadu: »scire leges non est verbas earum tenere, sed vim ac potestatem«. Ne znači, da se pozna zakon, ako se drži samo njegovih riječi, već ako se drži njegove moći i snage.

Ne može se naime, gospodo suci, istaći jednu normu iz njena sistema i onda bez obzira na duh, razlog i tendencu toga normiranja samo po zvuku riječi tu normu na inkriminirani slučaj primijeniti. To ne samo da se ne može, nego i ne smije, a upravo to je držav. odvjetnik u svojoj optužnici počinio.

Po svojoj naime sistematskoj poziciji propis §. 201. kz. spada u sistem tzv. opće pogibeljnih kažnjivih djela.

Po sistemu našeg kaznenoga zakona spadaju među takva opća pogibeljna kažnjiva djela:

paljevina,

djela u vezi sa rukovanjem rasprskavajućih materijala, poplava,

ugrožavanje željezničkog pogona i onog motornog silom,

ugrožavanje brzojavnog pogona,

ugrožavanje brodarskog pogona,

ugrožavanje života i zdravlja oštećenjem vodenih i inih naprava,

opće pogibeljno otrovanje i ugroženje zdravlja štetnom hranom i inim potrošnim stvarima,

kažnjivo ugroženje i ozljeđenje ljudi, životinja i bilj-ka sa priljepčivim bolestima,

opće pogibeljna povreda ugovorene dužnosti za vrijeme rata,

opće pogibeljno izvađanje građevina.

Evo točne enumeracije svih opće pogibeljnih kažnjivih djela, koje pozna sistem našeg kaznenoga zakona. Pri tom je zakonodavac imao u vidu, da možda izim po njemu ovako imenovanih slučajeva opće pogibeljnih kažnjivih djela može da se dogodi još koje opće pogibeljno kažnjivo djelo. Da dakle ne nastane u tom odnosu nikakva normativna praznina, to je onda postavio još i inominantno opće kažnjivo djelo iz §. 201. kz., koje obuhvaća svako ono opće pogibeljno kažnjivo djelo, koje se zbilo, a ne nalazi se među nabrojenim slučajevima.

Sada moramo, gospodo suci, pod ovaj zbroj opće pogibeljnih kažnjivih djela, koje predviđa naš kazneni zakon, potegnuti crtu i postaviti pitanje: koja se jedinstvena definicija opće pogibeljnih kažnjivih djela može da postavi?

Po naučnjacima, kao Franku, Rohlandu, Schaperu, a donekle i Lisztu, svim je opće pogibeljnim kažnjivim djelima svojstveno ugroženje nekog neopredijeljenog kruga osoba i stvari, dakle ugroženje u neopredijeljenom opsegu.

Prema tome izlazi odlučna činjenica, da genetičkom pojmu opće pogibeljnosti odgovara specifični pojam neopredijeljenosti ugroženja osoba i stvari.

Ako sada ovu ovako iznesenu konstrukciju nutarnje sadržine i sistimatske pozicije kažnjiva djela iz §. 201. kz. dovedemo u vezu sa inkriminiranom situacijom, onda

vidimo, da među ovima ne imade nikakve ni pravne, ni činjenične veze, već naprotiv postoji prava odbojnost.

Zašto postoji da pravna odbojnost između propisa §. 201. kz. i inkriminirane situacije?

Zato, jer je s jedne strane inkriminirana situacija uzrokovana po masi, a ne po pojedincu ili četi, a masa ne može da ni umišljajem, a ni nehatom počini opće pogibeljno kažnjivo djelo.

Zato, jer s druge strane se u konkretnoj situaciji nije radilo o ugroženju nekog neopredijeljenog kruga osoba i stvari, već naprotiv o sasma opredijeljenim licima u odnosu koje se nije naumilo izazvati pogibao, već im se htjelo onemogućiti, da izvrše svoju paklensku osnovu atentata na vođu dra Mačka.

Ovo se u najkračim crtama izneseno, dokazuje puni inkompatibilitet između propisa §. 201. kz. i inkriminirane situacije te potom iz toga automatski izlazi, da se u optuženom slučaju ne može ni pod kojim uvjetom raditi o zločinstvu iz §. 201. kz.

Ako su neki u onoj masi, koja se kritičnom zgodom okupila u Kerestincu, htjeli četnike lišiti života i stvarno ih lišili, onda mademo za te dotičnike čisti dokaz iz §. 167. a ne iz §. 201. kz.

Što se tiče propisa §. 154. kz. htio bi se zadržati samo na tumačenju riječi učestnik. Ustanova naime §. 154. kz. veli: »Svaki učestnik«. Po tužbi slijedilo bi, da je dovoljno već samo fizičko prisuće lica na mjestu, gdje se stiću i druga kriterija iz §. 154., pa da onda odmah padne pod udar ustanove. To je tumačenje sigurno preširoko, jer jednostrano sudjelovanje mase, makar se i znalo da ona ide za protupravnim ciljem nije učestvovanje, niti je tako lice učestnik.

Treba dakle rastumačiti riječ učestnik. Ja sam tu potražio pomoć, našeg filologa Dr. Ivšića, pak mi je on rekao slijedeće: Učestnik je termin identičan sa sudionikom. Učestvovati identično je sa sudjelovati. To uopće nije naša riječ. Učestnik je ušao u naš jezik iz ruskoga jezika, pa prema tome i značenje te riječi treba uzimati u onom smislu, kako to Rusi uzimaju. Da je to riječ ruskoga porijetla svjedoči i to, što je Mažuranić u svome pravno-povjesnom riječniku nema.

Daljni riječnik ruskoga jezika (to je najbolji riječnik kao naš Vukov ili Ivekovićev) u IV-tomu svesku na strani 1117 za riječ:

Участникъ veli »кто въ чемъ-либо участвуетъ«, Ako u čemu god učestvuje, a za участвовать u stupcu 1116 veli: »имѣть долю, часть, пай въ дѣлѣ, или бьiть сотрудникомъ, товарищемъ, помощникомъ въ дѣлѣ, tj. imati dio, udio u djelu (činu), ili biti suradnik, drug, pomoćnik u djelu (činu).

U veljkom riječniku rusko-njemačkom Pavlovskoga riječ: Участникъ tumači se: Der Teilnehmer, Theilhaber, Betheiligtem, Mitbetheiligte.

To je sve što ja hoću reći u pravcu objektivnoga učina, ali to je bilo potrebno da se kvalifikacija postavi na svoje mjesto.

Kvalifikacija čina, predpostaviv, dakle da su svi optuženi radili baš ono što im optužnica stavlja u grijeh ne odgovara.

Valja mi sada, kada sam riješio pitanje objektivnoga učina, reći nešto i o subjektivnoj krivnji odnosno bolje reći nekrivnji optuženih. Ventilirati to pitanje znači ocjeniti snagu dokaza koju optužba u ovom slučaju producira.

Stup na kojemu optužba stoji jest preživjeli četnik svjedok Gogić Velimir. Rođ. u Caribrodu. Za vrijeme 6. januarskog režima dolazi u Zagreb. Ne znam zašto i neznam kako? Pravomoćno je suđen sa 4 mjeseca zatvora radi prevare. Dakako da postaje član četničkog udruženja u Kustošiji. Šta se o njemu i njegovom djelovanju govori, da li je on član jedne od poznatih 6 zločinačkih trojki, koje su blage uspomene 6 januarskog režima imali obračunavati sa pojedinim istaknutim Hrvatima, kao što je bio slučaj Dr. Budaka, o tom neću govoriti jer je g. predsjedatelj odnosna pitanja odklonio.

Zadržimo se čisto na juridičkoj ocjeni njegova svjedočenja kod ovoga suda. Gospodo suci! Vrijednost njegova izkaza kod suda jednaka jest nuli.

Nema sumnje da se Velimir Gogić ima ubrojiti u svjedoke, koje nauka zove imenom: testis suspectus. Zakon prosuđenje te svojstvenosti prepušta sudu. On je na stvari interesiran jer o rezultatu ovoga procesa ovisi sudbina njegovog odštetnog zahtjeva. On stoji u odnošaju mržnje spram svih okrivljenih, i to ne samo lične, nego i inače, koja ne datira od samoga događaja, jer je od toga momenta odnos mržnje razumljiv, već i od ranije. On je utvrđen četnik. Cilj i zadaća četništva sa ideologijom Hrvatske Seljačke Stranke i idealima hrvatskoga naroda jest bezuvjetno u otvorenom sukobu.

Njegov iskaz vrvi od protuslovlja.

Tvrdi da nisu ništa putem vikali, a dokazano jest, da su vikali i izazivali.

Uzmite slučaj sa ranom Čipere na leđima. Tu on nije u sukobu sa možda kojim subjektivnim iskazom kakovoga svjedoka, već objektivnim nalazom sudbenih vještaka. Dapače radi tvrdokornosti njegova iskaza moralo se obaviti ekshumacija. Takovo je bilo njegovo opažanje za vrijeme, kad bi on trebao da prepoznaje optužene. Tako smo došli do onoga, što je bitno za prosuđivanje vjerodostojnosti iskaza, a to je njogovo psihičko stanje.

U pogledu svoga stanja Gogić Velimir priznaje sam na glavnoj raspravi, da je bio jedanputa u nesvijesti, ranije je govorio o dvaputa. Govori ali da je točno ipak u masi, za koju je rekao da se sastojala od 3.000 do 4.000 ljudi, prepoznavao pojedince. Priznaje da je udaren sabljom po glavi.

Sada idemo na ostale svjedoke.

Svjedok Mihalović Antun iskazuje:

Gogić je bio u takovom stanju, da nije mogao odgovarati. Kad je čovjek u takovom raspoloženju kao Gogić, ne može nikoga prepoznati. Na pitanje zašto Mihalović, koji živi u Kerestincu, nije nikoga prepoznao, odgovara: Kad je takova psihoza, onda se ne može niti najbliženoga prepoznati.

Svjedok Polić Juraj iskazuje:

Gogić je ležao bezćutno, nije se micao. Gogić nije mogao biti pri svijesti. Lupali su ga ogromnim štapovima bio je sav u krvi. Tupo je gledao — buljio.

Svjedok Leskovar Karlo iskazuje:

Gogić je bio rastrojen. Nije vezao svoje misli logično.

Svjedok Fresl Levin iskazuje:

Gogić je bio u strašnom stanju, sav krvav pognute glave, na nos i usta curila mu je krv. Ništa jasnoga od

Gogića nije mogao doznati. Niti na pitanje, da li treba vode, nije mogao odgovoriti.

Svjedok Popović Mirko iskazuje:

Gogić je bio obezumljen. Bio je u beznadnom stanju.

Konačno svjedok Tomašić Lujo iskazuje:

Na moja pitanja svjedok je pentao. Nije mogao odgovoriti i bio je u strašnom stanju smrtnoga straha. Tupo je buljio pred sebe. Pao je najmanje deset puta u nesvijest.

Sudbeno liječnički pregled Gogić Velimira od 20. IV. 1936. veli: I. Na tjemenu, na stražnjem dijelu lijeve paretalne kosti nalazi se jedna derna rana neravnih rubova, smjera lateralno straga prema medijalno unaprijed dakle kao položena, koja presjeca mekane dijelove i dopire do kosti Kost nije ozlijeđena.

Zatim se nabrajaju razne druge ozlijede.

Rentgenološki nalaz glasi:

Deseto rebro s desne strane u predjelu prelaza vrata u corpus poprečno fraktuirano jače dislokacije. Preostala rebra oštro i pravilno konturirana.

Diag. Fractura costae X lat dext.

Mišljenje.

Iz gornjega nalaza slijedi da je sudbeno liječnički pregledani zadobio gore navedene ozlijede i to ozlijede pod I., II., III., IV., VI., VII. i VIII. tupotvrdim predmetima vjerojatno kolcima ili sličnim oruđem. Ozlijeda pod V. zadana je vjerojatno oštrim oružjem t. j. nožem. Sve ozlijede do pod VIII. su same po sebi ukupno lahke prirode. Ozlijeda pod VIII. je teške naravi.

Dne 20. listopada 1936. imao je u 10.15 temperaturu 37.20 a puls 90.

Na temelju ovih izjava te prepisa nalaza i mnijenja liječničkog, zamolio sam poznatog zagrebačkog psihijatra, stručnog pisca Dr. Juru Vranešića da mi napiše svoje mnijenje o duševnom stanju toga svjedoka. Njegovo jest mišljenje slijedeće:

Gogić Velimir se nalazio u stanju smrtnoga straha u borbi za golu životnu ekzistenciju. Afekt straha je elementarna, biološka snaga koja može da poremeti normalnu funkciju i najotpornijih nervnopsihičkih konstitucija. Biti objektom bijesa jedne gomile ljudi od više hiljada ljudi, biti udaran kolcima i ubadan noževima i znati da se radi o neizbježivoj likvidaciji njegovog života, vdjeti oko sebe razaranje i ubijanje vlastitih drugova, znati za pogibiju drugova — znači biti u stanju elementarnog paničnog efekta i biti paraliziran, oslabljen i alteriran u svim svojim psihičkim i nervnim funkcijama i reakcijama. U takovom stanju je nemoguće zadržati čistoću i izjednačenost svijesti racionalno i logično mišljenje, sređenu situaciju doraslu i na događaje usklađenu volju, mirnu i pouzdanu apercepciju vanjskih utisaka, pravilno proučavanje i reprodukciju proživljenog užasa i svih pojedinosti jednoga za čovjeka katastrofalnog događaja. Snaga akutnog paničnog afekta poznata je iz čitavog niza elementarnih događaja kao što su požari, poplave, potresi provale vulkana, eksplozije, topovske paljbe na fronti, sudari vlakova, razbojnički prepadi itd. uopće iz svih takovih životnih situacija, gdje je sama životna eksistencija ugrožena i dovedena do ruba propasti. Poznato je, da su u takovim situacijama najsabraniji ljudi gubili ravnotežu svijesti, da su padali u besvijesna stanja, u delirije i bunila i tkzv. sumračna stanja sa halucinacijama, konfabulacijama, tlapnjama, i iluzioniranjem svoje faktične životne stvarnosti. Jednostavna zamagljenost i lakša pomračenost svijesti može da nastane i kod afekta slabijeg intenziteta i u situacijama daleko manje životu pogibeljnim od gore navedenih situacija. Provala i navala ljudske gomile od više tisuća ljudi može da se mjeri sa svakim elementarnim događajem u prirodi, naročito onda kad taj val gomile ima da pobije i da pregazi nekolicinu ljudi. Ostati sam pod valom te gomile i pukim čudom sačuvati život, a imati svijest i saznanje o svakoj pojedinosti te navale o pojedinim akterima toga elementarnog događaja, popamtili lica njemu inače tuđih i savršeno nepoznatih progonitelja — takova šta isključuju sve do sada poznate činjenice čovječje psihologije i psihopatologije. U užasu i grozi, u strahu i samrtnoj tjeskobi zakazuju sve više funkcije normalne duševnosti i čovjek se spušta na nivo animalne, primitivno — biološke obrane života u smislu reflektornog odmicanja i bježanja od opasnosti i katastrofe. U takovom stanju funkcioniraju niži i najniži podsvijesni i reflektorni

nervno-psihički mehanizmi, a racijonalna svijest biva zamračena i potisnuta elementarnom snagom nabujalog i premoćnog afekta. U konkretnom slučaju, i bez obzira na iskaze niza svjedoka: »bio je izbezumljen«, bio je u strašnom stanju«, »bio je u bijednom stanju«, »pentao je«, »bio je rastrojen«, »nije vezao svoje misli logično«, »ležao je besćutno« itd. postoji još nekoliko patološko-medicinskih okolnosti, koje su komplicirale i pojačale nervno-psihički efekt afektivnog šoka, a te su: mnogostruka izranjenost, veliki gubitak krvi, rana i udarac po glavi sabljom ili nekim drugim tvrdim predmetom. Poznato je zamračivanje i slabljenje svijesti kod jačih krvarenja (jedan svjedok iskazuje: »bio je sav u krvi«) a pogotovo kod mehaničkih udaraca u glavu od čega redovito dolazi naročito kad su udarci snažniji, do jačeg ili slabijeg potresa mozga, do makar i prolaznih poremećenja i pomračivanja svijesti, jer je mozak centrala i nosilac čitave duševnosti. U slučaju Gogića splela su se tri kauzalna faktora: afektivni šok, krvarenje, i udarac u glavu, pod čijom udruženom snagom i pritiskom mora da popusti ravnoteža svijesti, mora da se izobliči saznavanje realnih okolnosti i patološki poremeti odnosno posve paralizira primanje vanjskih utisaka t j. izvrne, pokoleba i oslabi svako pravilno i pouzdano sjećanje na pojedinosti i aktere minulih događaja užasa i groze.

Ovo je stručno mišljenje stručnjaka Dr. Jure Vranešića likvidiralo svjedoka Gogića.

Šta da se kaže o drugim dokazalima optužbe. Za svim se je poneslo što se je moglo.

Ja sam gospodo suci, bio u stvari kao branitelj prisutan kad su dva vještaka šumara mjerili neke kolčeve i ispoređivali ih sa svim stablima u Kerestincu! Optužba drčevito tražeći dokazni materijal i hvatajući se kao utopljenik svake slamke posegla je za indicijalnim dokazom analize sumnjivih mrlja na nekim predmetima. U mnogim slučajevima su nalazi negativni, ali da i to pitanje izvedemo na čistac.

Kod pretrage mrlja sumnjivih na krv, najprije se mora ustanoviti:

a) da li se radi o krvi ili o mrljama drugog porijekla kao na primjer rđe, raznih boja, voćnih sokova itd.

b) ako je ustinu krv, nameće se pitanje, da li je ona ljudskog porijekla, nadalje

c) ako je pako ljudskog porijekla, kojoj onda od četiriju krvnih grupa ta krv pripada, jer su ljudi razdijeljeni u četiri krvne grupe.

Nikakove vrijednosti nema nalaz, da jedna mrlja potječe od ljudske krvi, ako se ujedno ne ustanovi kojoj od četiriju krvnih grupa ta mrlja pripada.

Ako se pako i ustanovi kojoj krvnoj grupi inkriminirana mrlja pripada (na odijelu, sjekiri, nožu itd.) nameće se pitanje: »a čija je ta krv?«, pa se prema tome mora još bezuvjetno odrediti i krvna grupa optuženoga lica. Određivanje krvnih grupa nije ni od kakove koristi, kada se radi o jednom krvoproliću, u kojem je sudjelovalo na hiljade ljudi, budući da stotine njih pripada jednoj te istoj od četiriju krvnih grupa.

Ako čitav ovaj niz laboratorijskih pretraga nije izvršen, nađena mrlja krvi, i ako ljudskog porijekla, nema nikakove dokazne vrijednosti.

Zašto se dakle nijesu te krvne mrlje, kad su dokazane ljudskog porijekla, ispitivale još i na njihovu pripadnost grupama? Savjesni i vrsni sudbeni vještaci gg. prof. Miloslavić i njegov asistento dr. Premrl sigurno bi to bili učinili ali,

za ustanovljenje krvne grupe potrebna su dva glavna uslova i to:

1) mrlja mora da bude svježa i

2) mrlja mora da bude i dovoljno velika, da bi se zajamčilo uspješno izvođenje ovakove analize.

U ovome slučaju mrlje su bile malene i stare pa radi toga vještaci nijesu ni mogli poduzeti pretrage za ustanovljenje krvnih grupa.

Kada se dokaže da se na jednom predmetu u istinu nalazi mrlja ljudske krvi, onda se mora još i ustanoviti, da li je ta nađena mrlja krvi svježa to jest, da je nastala u vremenu od 1—3 dana, ili je pako stara to jest, da postoji jedan ili više tjedana.

Prema nalazu i dokazu svježe i stare mrlje krvi može se eventualno izdaleka sumnjati ili pako sigurno isključiti, da upitno sredstvo uopće dolazi u obzir kao corpus delicti u dotičnom slučaju.

Kod radnika i seljaka nije ništa neobično, da se na

njegovom radnom odijelu i na njegovom oruđu, koje svakim danom upotrebljava nađu male stare mrlje krvi.

Rad seljaka i radnika je takav, da vrlo često dovodi do ozlijeda ruku i prstiju, a time je neizbježivo skončano, da se na upotrebljenom oruđu otisnu mrljice krvi, a otisnu se također i na samom odijelu. Ovim pak pojavama seljak i radnik ne posvećuje nikakovu naročitu pažnju.

Da su se pretražile sjekire, noževi itd. seljačkih kuća ne samo iz okoline Kerestinca nego ma iz kojih dalekih krajeva naše domovine, ti bi isti predmeti pokazali prisutnost starih malih mrlja krvi.

Ozlijede i povrijede tijela kod pokojnog Karla Katanca i drugova zadane sjekirom ili nožem bile su, kako je to obdukcijom objektivno ustanovljeno i kako je to sama fotografska snimka živo i uvjerljivo fiksirala, opsežne velike i duboke.

Sjekira i slično oruđe, koje je zadalo takovu ranu: njena oštrica, koja je tijelo teško zasjekla, duboko u tijelo prodrla i u cijelosti došla u dodir sa krvnim sudovima, postaje sasma krvavo na taj način je čitav željezni dio tog oruđa obojen crvenilom krvi, a i samo držalo je krvlju poprskano. Od takove ozlijede ne zaostane na predmetu jedna mala stara mrljica, koja je i iskusnim stručnjacima nejasna i upitna, da li uopće potječe od krvi, pa stoga u cilju dokaza zahtijevaju čitav niz pretraga kao kemijsku, biološku, hemisku itd., da se otkrije i dokaže da ta sićušna mrljica uistinu potječe od krvi starijeg datuma.

Tresla se brda, a našla se mrljica krvi . . .

Dakle opet jedan sasvim negativni i promašeni dokaz za tužbu.

Ja branim Klemenčića Juru i Klemenčića Boltu. Prvoga okrivljenoga radi zločina iz § 201. odj. II. stav. 2. kz. a drugoga radi prestupa iz § 154 kz.

Zašto je Klemenčić Juro optužen teže nego drugi, tomu se ne mogu dosjetiti.

Sigurno pravno ne dostaje u smislu § 202 toč. 2 kp., ako se nekoga optuži radi jednog tako teškog zločina kao što je onaj iz § 201 kz., pa se za njega u optužnici kaže i ustvrdi, da je on aktivno sudjelovao među onima još danas nepoznatim osobama, koje su prouzrokovale konkretnu opću opasnost za život pok. Katanca Karla i dr. i to neprestanim boravkom u dvorištu za vrijeme najstrašnijih momenata (gdje je dokaz) pljačke, demoliranja, upotrebe eksploziva, provaljivanja u dvor, razbijanja, pucanja, okrutnog zlostavljanja, ubijanja, vikanja »Treba ubiti Mihalovića« uz simboličke kretnje, bježanja i uzrujavanja oko dvora, zaustavljanja i držanja kćerke Mihalović Antuna, ograničenja slobode i zlostavljanja Mihalović Antuna i Gogić Velimira, bježanja za omladincima i vike: »Evo četnika!«, snabdjevanja oružjem, polaska u Rakitje Butinoj kući, navale na kuću, paleža ove, provaljivanja, ubijanja, te produžene krivične radnje od 13—19 sati. Zar je sve to učinio Klemenčić Juraj?

Sve ovo je ostalo u optužnici kao puka, nedokazana, prazna i apstraktna hipoteza. Ta apstraknost jest najteža bolest ove optužnice. Barem da si je optužba dala truda, da za svakoga od sve četvorice prvotužene grupe odredi, što je pojedinac od te mase inkriminiranih radnji napravio. Ali takvoj individualizaciji radnja optuženih ne imade ni traga u optužnici, što je i posvema prema stanju stvari jasno iz jedinog razloga, što je za takvu individualizaciju držav. odvjetniku u dokaznom materijalu manjkao svaki supstrat.

Gdje su, gospodo suci, dokazi?

Optužba baca na vagu protiv Klemenčića Jure svoga glavnoga svjedoka Gogić Velimira. Ja sam za nje-

ga i o njegovoj važnosti kao dokazalo dosta i jasno rekao. Hoću ali da rečem i naročito istaknem, da je Gogić na glavnoj raspravi rekao, da Klemenčića Juru nije vidio u dvoru odnosno u dvorištu, već samo pred dvorom i to na cesti, potvrdivši time svoju generalnu tvrdnju, da niti jednoga od ovih optuženih nije u dvorištu vidio. Odijelo mu je zamijenio. Nakon toga je optužba mogla mirno odustati od optužbe, koja se prema svemu u odnosu Klemenčić Jure ukazuje jednom zabludom.

Niti sa svjedokinjom Galić Zlatom nije optužba imala mnogo sreće.

Glede svjedokinje Galić Zlate imam reći slijedeće:

Iskaz svjedokinje Galić Zlate ne može pružiti nikakav dokaz radi svoga unutrašnjeg protuslovlja. U spisima imademo najme dva njezina preslušna zapisnika. Prvi od 14. svibnja 1936., a drugi od 22. svibnja 1936. O bitnoj najme činjenici, za koju bi ona imala kao služiti dokazno sredstvo t. j. o vremenu, kad je Klemenčić Juro bio u mljekari, govori svjedokinja, u svakom od oba svoja iskaza drugačije. Mora se kod toga istaći, da sata u mljekari nije bilo, pak se prema tome ta okolnost uopće objektivno ne može ustanoviti, već je sve prepušteno varljivoj subkjektivnoj kalkulaciji nepismene osobe. Radi se dakle o subjektivnom zaključivanju, pak nema razloga, da se uzme ispravnijim zaključivanje Galićke, a ne optuženoga. U prvom iskazu govori Galićka, da je optuženi došao u 6 sati. U drugom se govori od 7 sati. Optuženi govori od 4 sata. Ako se Galićka može prevariti u kratkom vremenu od 8 dana pred sudom za vrijeme od jednog sata, zašto se ne bi moglo u drugom vremenskom razdoblju prevariti isto za jedan sat. Drugo protuslovlje nalazimo u pogledu činjenice, da bi bilo razgovora između nje i Klemenčića. U prvom zapisniku se govori, da je bilo razgovora, a u drugom da nije. Prema tome se iz takovog samog u sebi protuslovnog iskaza ne može optužba dokazivati prisuće Klemenčić Juraja u kritično vrijeme u Kerestincu, a niti se može na to zaključivati, jer bi se time učinila logična pogriješka, jedan čisti paralogizam. Na koncu spominjem, da je konačno na glavnoj raspravi ista svjedokinja Galić Zlata dala i treći svoj iskaz koji je iskaz protivan ranijim dvima i kojim se približila potpuno iskazu samoga optuženoga Klemenčića Jure.

Klemenčić Juro se brani alibijem. To je najvažniji protudokaz, koji se može dati proti svakoj optužbi. Prastara exceptio diversae ubications. Tu eksecepciju Klemenčića indirektno je potvrdila svjedokinja Galić Zlata, čiji sam iskaz već ocijenio. Klemenčić je dopodne i popodne orao. Dopodne na Otuškoj a popodne na Štrbačkoj osim što je iz znatiželje, prije nego li se je dogodio obračun sa četnicima, nalazio određeno vrijeme u mljekari. Svjedok Čakanić potvrđuje, da je Klemenčić došao u 5 sati kući, a svjedok Žitković ga je vidio u 3 sata orati na Štrbačkoj. Ni pozitivni nalaz krvi ne govori protiv njega, jer je tako povređen, da ne pruža nikakav dokaz. Jedna mrljica krvi! Da je on udario sjekirom i da je od toga udara nastala koja od onih strahovitih rana, moralo bi sigurno biti više i većih tragova krvi, a ne tek jedna mrljica. Stoga se mora uzeti, a to je i dokazano, da krv potječe od tasta, koji je tesajući rudu ogrebao se na prstu. Stari Čakanić je čovjek kojemu se mora vjerovati. Ako je pak sjekiru prao, pazio bi sigurno da u dobro opere. Nađena mrljica krvi ali ima one karakteristične zvjezdaste rubove izolirane kapljice, što isključuje potpuno da je ona ostatak oprane krvi sa sjekire.

To je sve što je optužba iznijela proti ovoga moga branjenika. I zato se čovjek mora duboko načuditi odnosno zamisliti, kako je pravno moguće, da kod ovakovog činjeničnog stanja, gdje nema niti najmanjih tragova sumnje, Klemenčić Juro već leži 6 mjeseci u istražnom zatvoru.

Sada prelazim na drugog moga branjenika, Klemenčića Boltu, okrivljenoga za prestup iz § 154 kz. Naš se Bolto doista vrlo čudi, kako je on to došao na optuženičku klupu. Ako stvar sažmemo onda izlazi, da mora sirota pustiti, da preko njega juri jedan ovakav senzacionalni proces samo radi toga, jer je španu Judiju Josipu rekao: »Dobar dan«. Da nije bio pristojan i lijepo čovječanski pozdravio, kao što to hrvatski seljački narod vazda čini po svojoj uljudbi, — nebi čovjek došao na optuženičku klupu. Ali je Judi Josip rekao još i slijedeće. Stajali su kod kancelarije, a to je daleko od dvora, kako svi znamo. On je kod one mase svijeta sigurno spadao u kategoriju znatiželjnih promatrača. Stajao je kad su se pozdravili, i otišao je spram ribnjaka, dakle od dvora.

Imali ovaj iskaz uopće kakve važnosti?

Ima, ali u pravcu obrane okrivljenoga i dokaza njegove nekrivnje. Prema tome se ima uzeti kao istinita njegova obrana, kako ju je dao, da je otišao prije negoli je došlo do obračuna sa četnicima. Ističem usput činjenicu da u rukama nije imao ništa.

Prema tome je tvrdnja optužnice na strani 88. pozivajući se na svjedoka Judija Josipa doista i odviše smiona kad ustanovljuje, da su se nalazili, odnosno da se nalazio Klemenčić Bolto čitavo vrijeme krvavih događaja u gomili ljudi oko Kerestinca.

Dakle prema tome tako čisto utvrđenom stanju stvari mora se i bez ikakve primjene načela: »In dubio pro reo« u odnosu optuženog Klemenčić Bolte postupati sa stanovišta § 280 kp., jer je čist kao sunce.

Gospodo suci!

Na koncu bih htio reći još slijedeće. Delikt mase najsigurniji su simptomi bolesti narodnoga tijela. Bolest ćemo najbolje i najsigurnije liječiti, ako tražimo uzroke bolesti, pa da joj onda tek tražimo lijeka. Pođimo tim putem i u ovome slučaju. Imajmo pred očima, da se uvijek dionici mase smatraju čuvarima pravnoga reda i više pravice te prema tom smatraju svoje djelovanje ne samo pravilnim, već svagda i potrebnim. Oni su vođeni unutrašnjem osvjedočenjem i uvjerenjem, da izvršuju jednu višu dužnost. A ako se pritom izgubi osjećaj protupravnosti, onda nema zle namjere. Tako veli i naš kazneni zakon u ustanovi. §. 20. kaznenog zakona.

A pogledajmo, gospodo suci, da li doista i ima protupravnosti. Ne postavljam ja to pitanje samo ovdje u ovom konkretnom procesu, već se to potanje kod teoretske ocjene problema delika mase samo od sebe i te kako ozbiljno postavlja, ono naprosto iskrsava iz svakog delikta mase.

Svaka zajednica, svaki kolektiv od obitelji pa do naroda ima svoj moral i svoje nepisane zakone. I masa je jedan takav kolektiv i ona ima svoj moral i svoje zakone, koji se stvaraju tamo gdje je ona skupi i koje ona tako trenutačno nastale odmah na licu mjesta i izvršuje. Pomislimo samo na pravo revolucije.

Narodi u borbi za svoj opstanak smiju upotrebljavati druga moralna načela, nego li čovjek pojedinac, narod ima apsolutno i neograničeno pravo mijenjati svako stanje.

U velikim oslobodilačkim gibanjima i pokretima nikada narodi nisu bili vođeni niti hladnim razmišljanjem niti računom. Kako to sve vrijedi za druge narode uopće, vrijedi to napose i za hrvatski narod.

Tek slučajno je ovaj događaj vezan o Kerestinec, a kako se je on zbio u Kerestincu, tako se je isto mogao dogoditi u Stubici, Novom Marofu, u Bjelovaru u Gospiću ili ma gdje bilo drugdje, gdje Hrvati žive. Jer svagdje kao što u Kerestincu, postoje isti razlozi sa istim intenzitetom, koji su preduvjeti ovakovim događajima.

Krvavi je četvrtak u Kerestincu alarmni signal. Crveni plameni signal za one koji misle, da će nasiljem, ubijstvom, vješanjima pokoriti nikad nepokorenu Hrvatsku, Trebalo se je jendanput odgovoriti, moralo je jedanput planuti. I odgovorit će se uvijek ma bilo gdje i na bilo kojem mjestu, legalnom samoobranom na ilegalne napadaje organiziranih zločinaca. To je životno pravo svakoga naroda.

Time sam gospodo suci završio svojim izlaganjima.

Sve što sam rekao, rekao sam u časnom nastojanju da pošteno pred Vas iznesem čistu istinu, a pri tom sam duboko osvjedočen, da sam zastupao jednu dobru i poštenu stvar.

Apelirajući na Vas kao poštene, savjesne i nezavisne suce, predlažem Vam, da ove optužene hrvatske seljake riješite i pri tom Vas sjećam na riječi poznatog francuskog političara i branitelja Pierre Antoine Berryer-a, koji je pred svoju smrt 14. II. 1868. izrekao u zakonodavnom tijelu: »Najteže pogađa srce ispravnih ljudi ona nepravda, koja se dogodi posredstvom zakona u sudskoj odluci!

OSUDA

Dne 13. studena 1936. izrekao je sudbeni stol u Zagrebu osudu, kojom su osuđeni radi prestupa protiv javnoga reda i mira, dakle prestupa §. 154. odjeljak I. k. z.:

NA KAZNU STROGOG ZATVORA OD 6 MJESECI: Makso Miholić, Gjuro Horvat,

NA KAZNU STROGOG ZATVORA OD 3 MJESECA: Stjepan Navijalić i Mirko Tomaško.

NA KAZNU STROGOG ZATVORA OD 2 MJESECA: Makso Klemenčić.

Svi su ovi ujedno osuđeni, da solidarno plate troškove postupka, koji se proglašuju nenaplativima, a oslobađaju se od plateža paušalnog iznosa.

Kako su Makso Miholić i Đuro Horvat bili optuženi zbog zločina iz §. 201. kz., oni su za to djelo oslobođeni, jer je sud dao drugu kvalifikaciju njihovog djela. Osuđenicima se uračunava istražni zatvor.

PO §-u. 280. kp. OSLOBOĐENI SU RADI POMANJKANJA DOKAZA:

Slavko Fabijan, **Juraj Klemenčić**, Đuro Čižmešija, Julio Dajsinger, Jakob Klemenčić, **Bolto Klemenčić**, Pavao Čuček, Stjepan Čepuran Kos, Pavao Košarač, Ivan Vojvodić, Gabro Čižmešija, Stanko Dekanić, Julio Dekanić, Stjepan Šebrak - Tomaško, Lovro Miholić, Viktor Tomaško-Širanović, Andrija Peterković, Julio Klemenčić, Martin Čižmešija, Fabijan Lenart, Franjo Mikuš, Tomo Mihalić i Juraj Jurinac.

Svi optuženi koji su bili u istražnom zatvoru pušteni su na temelju zaključka suda odmah na slobodu.